

A finanszírozásról szóló, szeptemberi számunkban, a kerekasztal-beszélgetéssel kezdett disputában körvonalazódni látszanak bizonyos tendenciák és szándékok. Az alábbi interjúorozatban – Körmeny ferenccel, a Fővárosi Közgyűlés Kulturális Bizottságának elnökével, Szabó Istvánnal, a Színháztudományi Intézet igazgatójával, Baán Lászlóval, a NKÖM gazdasági helyettes államtitkárával és Szabó Györggyel, a Trafó igazgatójával – főleg az alternatív, illetve strukturán kívüli színházak finanszírozási gondjairól esik szó, és közben kirajzolódik egyfajta megoldás perspektívája is.

A másik óhaj (szándék és szükségszerűség) a játszóhely-mizéria megoldását célozza: egy „inkubátorház”, „műhelyház” létrehozását. Ennek el-méletben számos módja lehetséges, és úgy tűnik, az illetékes fennhatóságok nyitottak, de egyelőre nem elég hatékonyak.

Folytatjuk az eszmecsere-t. Várjuk az érintettek és illetékesek jelentkezését. S ha nem jelentkeznek, megkeressük őket. Hátha.

Struktúrából ki s be

■ BESZÉLGETÉS KÖRMENDY FERENCCEL ■

– Nem túl népszerű a fővárosi színházfinanszírozási politikája – cáfolja meg, ha tévedek.

– Két nehézségre kell rámutatnom; ezek a támogatáspolitikai belső ellentmondásaiból fakadnak, és nem igazán tudunk a saját eszközeinkkel megoldást találni rájuk. A megszilárdult alternatív műhelyek – művészi öntudatukban megerősödvén – szinte menetrend szerint dörömbölnék a kapukon, hogy „én is kérek önálló épületet, éves költségvetési támogatást, és egyébként is, a strukturán belül lenne a helyem”. Mi viszont képtelenek vagyunk évente annyi színházat építeni, ahová el tudnánk helyezni őket. A másik nehézség ehhez kapcsolódik: nincs fluktuáció, nincs mozgás a játszóhelyeken. Megcsontosodott együttesek foglalják el az épületeket, „az én házam, az én váram”-alapon. A valaha lázadó jelentős színházművész idővel ugyanolyanává válik, mint az, aki ellen fellépett egykor: senkit nem enged be maga mellé.

– A jelenlegi társadalmi berendezkedésben hogyan oszlik meg a kultúrpolitika felelőssége?

– Ma nincs Aczél elvtárs, nincs II. Gyula pápa, nincs olyan gazdag, megkérdőjelezhetetlen tekintélyű hatalmasság, mecénás, aki rámutat a művészre: „téged választalak.” A művészet fejlődése szempontjából a diktatúrák mindig „jók”. A szabadság hiánya állandó témával látja el a művészeket, az alkotás külső körülményei pedig viszonylag biztonságosak, hiszen a hatalom a művészeteken keresztül is legitimálja önmagát. A felvilágosult abszolutizmus is jó volt, a reneszánsz despoták is jók voltak. A mai modell, a XX. században kialakult, képviselői elven alapuló modern tömegdemokrácia ebből a szempontból nem kedvező formáció. Ugyanis nincs olyan személy, aki a döntés jogkörét gyakorolná, s egyszersmind a felelősséget is vállalná.

– A főváros talán úgy véli, hogy az államhoz képest túl sok közfeladatot vállal magára?

– Az önkormányzatnak persze feladata az intézmények fenntartása; a kérdés az, hogy ezt milyen határokon belül tegye. Azt a fajta – nagyon dominánsan intézményfenntartói – közfeladat-ellátást, amely az előző korszakokat jellemezte, ma már nem lehet finanszírozni. Az igazi feladatunk abban áll, hogy képesek vagyunk-e a színházfenntartást mint közfeladatot kissé eltávolítani magunktól, úgy, hogy mégis hozzánk tartozzon, és a színház biztos lehessen a támogatásunk felől. Ettől azonban még nagyon messze vagyunk. Mindig el kell mondanom, hogy a főváros nem képes tizenhárom színházat üzem-szerűen fenntartani. Ez sok. Párizs kettőt tart fenn. Természetesen ebből nem az következik, ha megszüntetünk tizenegyet, ettől modern város leszünk. De azt sem gondolhatjuk, hogy tehetősebbek vagyunk a franciáknál.

– És Párizs hány színházat támogat a két fenntartott intézmény mellett?

– Ötvenet, hatvanat – éppen úgy, ahogy mi is. A támogatás „sokszólamúsága” az érdekes. Nemcsak a tulajdonosi-fenntartói szerepkör tartozik bele, hanem a produkciós vagy az infrastrukturális támogatás is. Szeretném, ha ebbe az irányba mozdulnánk.

– Befogadó színházak létesítésére gondol?

– Ez is lehetséges, hiszen a Thália esetében is egy társulattal rendelkező reper-toárszínházat alakítottunk át. Semmi-képp nem akarok riogatni: nem kell azon-gondolkozni, hogy melyik társulatot fogjuk legközelebb az utcára tenni. Szeret-nénk, ha mindez nem erőszakos eszkö-zökkel valósulna meg. Áldozat azonban mindig van: valamilyen érték elpusztul annak érdekében, hogy másik jöhessen létre. Nagy szakmai és politikai bátorság kell az ilyesmihez. A Thália esetében biz-

tosak lehetünk abban, hogy a társulat művészei megtalálják a helyüket más színházakban, és a befogadó színházzal valóban új minőség jön létre. Budapesten most több évtizedes színházi műhelyek sorsáról van szó; ha nem szükséges, ezeket nem bolygatjuk meg.

– Mindenki teljes biztonságban érezheti magát?

– Azok a színházak nem, amelyeknek a működésében súlyos zavarokat tárunk fel. Vannak értékpreferenciáink – a főváros állandóan hangsúlyozza: érdekelt abban, hogy művész- és gyermekszínházai stabilan működjenek. A Radnóti, a Katona, a Budapest Bábszínház és a Kolibri éppen sérülékenysége miatt számíthat mindig a fővárosra. Az ő közönségük – egyetemisták, vékonypénzű értelmiségiek, sokgyermekes családok – nem bírja el a radikális jegyáremelést. Tehát igenis misszióknak tekintjük az értékvédelmet. Más szempontok szerint, de végtére is ugyanígy el kell tartanunk a szórakoztató, a szélesebb közönségigényt kielégítő színházakat – tudható, hogy a zenés színház az egyik legdrágább műfaj. A Budapesti Operett-színház üzleti alapú üzemeltetése nagyon jól hangzó kíváncsi, de kíváncsi lennék arra a kulturális piacra, amelyik el is tudja tartani. Mindenesetre semmiféle elitista dölyfnek nem lehet helye a fővárosi kulturális politikában.

– Milyen szempontok szerint tesznek különbséget a kőszínházi társulatok között?

– Kényes egyensúlyt kell tartanunk a művészsínházak és a szórakoztató színházak fenntartása között. Közben egyre racionálisabb gazdálkodást követelünk; szempont például, hogy a direktorok akkora művészállományt szerződtessenek, amekkorát valóban foglalkoztatnak is. Figyelni kell a saját bevétel növelésére: képtelen helyzet, amikor egy házaspár többet költ pezsgőre, kávéra és percre a büfében,

mint magára a jegyre. Nemcsak az a baj, hogy a színházi működés költségei köszönő viszonyban sincsenek a jegyárakkal, hanem az is, hogy ezzel a színház óhatatlanul leértékeli önmagát a köztudatban. Az arányokat mielőbb helyre kell állítani. Újra hozzá kell szoktatni a közönséget ahhoz, hogy a művészi tevékenység értéke – aminek tehetség- és munkafedezete van – elsősorban a színházjegy árában és a színeszek fizetésében fejeződik ki. Az állam és az önkormányzat sok-sok milliárd adóforintot költ a színházakra, itt az ideje, hogy a közönség és a színházak ne automatikusnak, afféle manaszórásnak tekintsék ezt. Hiszen adott esetben több ezer forinttal támogatunk minden egyes széklet, minden egyes előadáson. Nem azt mondom, hogy kívánatos lenne hat-hétezer forintért árulni a színházjegyeket, de az arányokra muszáj egy kicsit jobban odafigyelnünk.

– *A direktorok erről vélhetően más-ként gondolkoznak. Ha emelnék az árakat, vajon a nézők nem pártolnának el az adott színházról vagy általában a színházról?*

– Miközben a multiplex mozi helyárai meghaladták az ezer forintot, a néhány száz forintos színházi átlaghelyárak mellett illet hinni nemcsak méltatlan és igazságtalan, de piaciellenes és rossz beidegződés is. Sőt, ennire alacsony jegyárakat alkalmazni kishitűségre vall, ezért én abszolút áremeléspárti vagyok. Majd meg fogjuk látni, hogy ez milyen módon hat a közönségre.

– *És ha erősen megróstatlja, mit tesz majd a főváros?*

– Eddig is voltak kompenzációs lehetőségeink. Több mint két éve működik például a nyugdíjas pedagógusok színházjegy-támogatása, ami több tízmillió forintot tesz ki. A rászorultsági elvű kompenzációs támogatás igenis működik a kultúra területén. És kiterjedhetne azokra az alacsony jövedelmű rétegekre, amelyeknek a kultúra munkaeszköz is, nem pusztán az élvezet tárgya. Természetesen nem lesz központi díjszabás. Inkább különféle költségvetési-közzgazdasági eszközökkel szorítottuk-szorítjuk a színházainkat reális gazdálkodásra. Meg tudunk fogalmazni olyan elvárásokat, amelyeknek teljesítéséhez például többlettámogatást kérünk.

– *Volt olyan ötletük, amely végül kudarcba fulladt?*

– A számítógépes jegyeladási rendszer egységes bevezetésére irányuló szándékunkat a színházak évekkal ezelőtt megbuktatták. Azóta nemcsak mi tanultunk itt a Városházán, hanem az igazgatóink is. A szándékunk nem változott: célunk a normalitáshoz való visszatérés.

– *Mit jelent ez?*

– Két fontos lépést: szűnjön meg a belső pazarlás, és legyen közzgazdaságilag leírható a színházi üzem. A szemlélet változása már érzékelhető, hiszen a színházi gazdálkodás régen fekete lyuk volt, amelyben a költségvetési támogatás követhetetlen módon mintegy köddé vált.

– *Budapesten jelenleg nem éppen azt bünteti a fenntartó, aki jól gazdálkodik?*

– Bizonyos értelemben így van. Akinek sok a saját bevétele, annak azt mondjuk, milyen szépen kitermelte a működési forrásaidat, nincs is szükséged annyi

Schiller Kata felvétele

pénzre. Ez is egyfajta támogatáspolitikai nem azt kedvezményezem, aki jól dolgozik, hanem a jól működő színházak kárára azt, akinek kevés bevétele van. Ez azonban hibás politika.

– *Miért nem változtatnak rajta?*

– Lehet, hogy az lenne a helyes, ha a fővárosi támogatást a színházaink által bevételezett forintok mellé rendelnénk, azokhoz igazítanánk. Meggyőződésem, hogy ez nemcsak az intézmények gazdálkodását serkentené, hanem az előadások színvonalát is emelné. Igazság szerint a mostani rendszerben nagyon nehéz megmondani, hogy valóban rosszul gazdálkodott-e a színház, és azért kicsi a bevétele, vagy pedig azért, mert a választott profil lecsökkenti a potenciális közönség körét, miközben esztétikailag értékeset hoz létre a társulat. Itt már azonban ítélkezni kellene, és ettől tartózkodni. Ebbe a kérdésbe már belejátszik a művészszínházi lét megfogalmazása.

– *Éppen a főváros skatulyázza be a színházait?*

– Nem feltétlenül, de a szakmai értékrend szerint mindenféle kasztokba kerül-

nek be az intézményeink. A József Attila Színházat például szeretik népszínháznak mondani, maga az igazgató is így nevezi. Értékközvetítő népszínháznak, ahol olyan hangot ütnek meg, amely alkalmas szélesebb közönségrétegek elérésére, miközben nem idegenkednek a kísérletezéstől sem. Kulturális politikát tehát költségvetési eszközökkel is lehet folytatni. Ez is példázata, hogy nem kell feltétlenül ideologikusan viszonyulni a művészetekhez. Ugyanakkor a költségvetési támogatások mértékében nyilván kifejeződik a fenntartó véleménye is; látható, hogy mit igazol vissza, és mit akar háttérbe szorítani.

– *A közhasznú társasági forma is ezt célozná?*

– Igen; most kilenc kulturális közhasznú társaságunk van, jó részük színház. Nem titkoltan azért mentünk bele a gazdálkodási forma megváltoztatásába – és ezt az igazgatóink vissza is igazolták, legalábbis a pályázatok idején –, hogy e színházak működésébe külső forrásokat vonjanak be a direktorok. Szponzori pénzekről és vállalkozási bevételekről beszélünk. A kht. forma például azért is nagyon jó, mert a jelenlegi törvényi közeg lehetővé teszi adókedvezmények igénybevételét, és akár önálló cégek is létrehozhatók rendezvény-szervezésre, büféüzemeltetésre és jegyárusításra. Kedvező az is, hogy ha nyereség képződik, azt nem szabad kivenni, hanem vissza kell forgatni a működésbe. Különösen az első időben sok jogi és gazdasági bizonytalanságot vállaltunk, például ott, ahol

nem százszázalékos részben birtokoljuk a kht.-t. Most is ilyen még a Mikroszkóp Színpad; de a Vidám Színpad nehéz története is éppen arról szól, hogy a vegyes tulajdonú kht. milyen hanyattatásokon ment keresztül. Legnagyobb részük képtelen a forrásbevonásra, így a legfőbb cél nem valósul meg. Ennek oka lehet, hogy Magyarországon még nem alakult ki olyan erős és szabad pénzekkel rendelkező kulturális piac, amely evidenciának tekint, hogy a színházi működésbe magánpénzt áramoltasson. Arról pedig még álmodozni sem merünk, hogy piaci alapon álló magánszínházak működjenek Budapesten, mint a háború előtt.

– *Amíg erre várunk, egyre nő majd a kht.-k száma?*

– Mi komolyan gondoltuk, hogy az igazgatók igenis szerezzenek külső pénzt, ahogy ígérték. Máskülönben nyugodtan maradhatna minden színház költségvetési intézmény, lóghatna az állam és az önkormányzat csecsén. Egyesek kiszámolták, hogy ha a Vidám Színpad költségvetési intézmény maradt volna, most hány százmillió költségvetési támogatás járna

neki. Ám arra senki nem gondol, hogy ha ennyivel többet adnánk, veszélybe sodor- nánk a többi színház működését. Az évente kötelezően odahintett pénzeket elkölteni éppen olyan könnyű, mint amilyen nehéz gazdálkodni velük. A közhasznú társasági forma számtalan lehetőséget kínál: egy sikeres, népszerű bemutatás hasznát szabadon be lehet forgatni olyan előadásba, amellyel esetleg rizikót vállal az igazgató. Csökken az anyagi bukás kockázata, ha az új előadást az előző produkció sikeréből származó pénzzel segíti. A kht. egyelőre ígéretes perspektívának látszik.

– *A struktúrán kívüli társulatokra jutó pénzek elosztása tűnik a legproblémásabbnak. Milyen hierarchia van a különböző csoportok között?*

– Mindig tartózkodtunk attól, hogy esztétikai sorrendet állítsunk fel. A kulturális bizottság és egyáltalán a fővárosi kulturális vezetés nem vindikálhatja magának a jogot arra, hogy esztétikai értékkéteket hozzon. Egyrészt és legfőképpen: a közönség foglal állást a jelenlétével, másrészt a kultúrához értő szakembereknek, az esztétáknak, kritikusoknak kell ítélniük. A mi dolgunk – hogy úgy mondjam – a szolgáltatás. Ahhoz kell közeget és lehetőséget teremtenünk, hogy legyen mit megnézni, és legyen mit meghallgatni. Elsődlegesen abban vagyunk érdekeltek, hogy a struktúrán kívül dolgozó társulatoknak lehetőséget adva kulturális sokszínűséget teremtsünk. A hierarchia természetesen kialakul, mert a támogatási összegek különbözőek. Az is igaz ugyanakkor, hogy ezek mértékének nem sok köze van a benyújtott igényekhez. Körülbelül százmillió forintot költünk évente a struktúrán kívüli színházak támogatására. Vannak olyan, már megszilárdult műhelyek, amelyek évek óta sikeresen működnek, van állandó játszóhelyük, van befogadójuk vagy fenntartójuk, és ezt a viszonylag stabil létet még megtámogatja a főváros. Ösztönösen vonzódnak ezekhez az állandó együttesekhez, jobban, mint az új kezdeményezésekhez, hiszen az utóbbiaknál még hiányzik a művészi referencia. Ugyanakkor az egyik legfontosabb feladatunk, hogy éppen mi indítsunk el új kezdeményezéseket. Úgy tűnik, hogy a támogatásunk referenciaértéke is jelentős, hiszen ami mellé a főváros már odaállt, az könnyebben talál további támogatót.

– *Elképzelhető, hogy a struktúrán kívüli társulatok közül a főváros kiemelten néhányat, amelyeknek ezzel létbiztonságot adna?*

– Voltaképpen ez már megtörtént. Ha megnézzük az állami és az önkormányzati támogatást, láthatjuk, hogy a Bárka Színház önálló sorban szerepel az állami büdzsében. Említhetem a Krétakör Színház kiemelt támogatását is, ami lehetne még több, de nem szabad figyelmen kívül hagy-

ni, hogy sokaknak a töredéke sem jut. Ám nagyon veszélyesnek tartanám, ha vörös vonalat húznánk, és mi jelölnénk ki az elitet. Egyébként két éve oldottuk a pályázati kiírásban a produkciós támogatás szigorúságát. Azóta nemcsak új bemutatókra, hanem továbbjársásra és komplett évadtervekre is lehet pályázni a fővárosnál.

– *Ez színházi támogatásnak minősül abban az értelemben, hogy járnak hozzá az állami fillérek?*

– A filléres támogatás csak az önkormányzati fenntartású színházakra vonatkozik, ahol az önkormányzati rész arányában kapunk művészeti támogatást az államtól, ezt mi osztjuk tovább a színházaknak. Ebből az alternatív színházak nem részesülhetnek, mert a főváros fenntartóként nem tudja vállalni őket. Budapestnek ez a jelenlegi támogatások többszörösébe kerülne.

– *A struktúrán kívüli társulatoknak gyakorlatilag három befogadóhelyük van: az állami tulajdonú kht.-ként működő Millenáris, a Trafó, amely a főváros közhasznú vállalkozása és a MU Színház – ezt pedig egy egyesület működteti. Ki hangolja, illetve ki hangolhatná össze a játszóhelyek programját?*

– E három helynek mozaikszerűen kell valamilyen képet mutatnia. Az együttműködés egy szempontból megfontolandó: külön-külön mindannyian szegények vagyunk. Nem gazdag sem az egyesület, sem a főváros, sem az állam, tehát lehet, hogy jobb a forrásokat egyesíteni egy közös feladatra. A MU Színház megalakulása óta élvezi a főváros támogatását is, a Millenáris Park kulturális programját azonban nem nagyon kell segítenünk, hiszen – amennyire én tudom – forrásellátottsága igen-igen jó. Ott a megalakulás utáni első fél évben egymilliárd forintot költöttek el, mi adott esetben tízezres nagyságrendről vitatkoztunk. Mi csak álmodozunk arról, mi minden történhetne, ha a Millenáris költségvetését például a Trafó kapná. Viszont az is igaz, hogy a Millenáris is a fővárosban van. Ha az említett három helyszín mellett megvalósulhatna a közraktár-ingatlanok illetően hasznosítása, akkor az úgynevezett progresszív kultúrával vagy a kortárs előadó-művészettel kapcsolatos igényeket ki lehetne elégíteni.

– *Kizárólag a pénzhíány akadályozza az inkubátorház létrejöttét?*

– Gyakorlatilag igen. Mi egy fővárosi ingatlant adnánk. Szeretnénk, ha a beruházásban és a működtetésben partner lenne az állam, a saját forrásaink ehhez ugyanis nem elegendők. De ha az egyelőre befejezetlen Erzsébet téri gödröt is az alternatív helyszínek közé soroljuk, elmondható, hogy Budapest e tekintetben nem is áll olyan rosszul.

AZ INTERJÚT KÉSZÍTETTE: KOREN ZSOLT

– *Említette, hogy akár a jelenlegi finanszírozási struktúra is sokkal jobban be tudná fogadni az új kezdeményezéseket, illetve nagyobb biztonságot jelentene az úgynevezett alternatív színházaknak. Hogyan?*

– Abból indulok ki, hogy külön színházi törvény nem lesz, nem kell. Ha lehetne, kellene, de mivel nem lehet, nem kell. Nem érdemes olyasmivel foglalkozni, amiből nem lesz semmi.

– *Szükség van színházi törvényre?*

– Egy esetben szükség lehetne rá: ha lenne színházi kamara. Akkor ugyanis az állam a támogatást egyszerűen átadhatná a kamarának, hogy használja föl, és működtesse a színházakat belátása szerint.

– *Ez azonban azt is jelentené, hogy – mint mondjuk, az ügyvédek esetében – csak az a színház színház, amelyik tagja a kamarának.*

– Ez egyáltalán nem biztos. Itt nem lenne kötelező tagság. Színészek esetében ez világos: nem az a színész, aki a kamara tagja, hanem akiről elhiszik, hogy ő az „operaház fantomja”.

– *De azt mondja, kamarára sincs szükség.*

– Lehetne mint színházi szakmai önkormányzatra. Ugyanis a színház jelen pillanatban hihetetlenül rossz szakmai érdekérvényesítő, mert gyakorlatilag nincs hatékony szervezete. Visszatérve a kiindulóponthoz: nincs szükség színházi törvényre, de ha lenne, hát ezért lenne.

– *Most milyen törvény szól a színházak finanszírozásáról?*

– A költségvetési törvény. Az elég is. Megjelenik benne az önkormányzati színházakra fordítandó összeg: az idén tíz és fél milliárd forint. (Valamint ott a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma költségvetésében a tárcaszínházak támogatása.) Nagyon fontos dolog, nem tudom eléggé hangsúlyozni, hogy a költségvetési törvény évek óta tekintettel van azokra a színházakra is, amelyek nem önkormányzati intézmények.

– *Ez mit jelent?*

– Hogy megjelenik benne olyan pénz is, amiből nem önkormányzati intézményeket is lehet támogatni. A törvény pontosan megnevezi, mekkora összeget kell adni a szabadtéri színházaknak, a nemzetiségi színházaknak, a színházi vállalkozásoknak és az alternatív műhelyeknek. Ezt a pénzt nem nyelhetik le a „nagy halak”. (Ebben az értelemben jelenleg ez a támogatás nagyobb biztonságban van a törvényben, mint mondjuk, a kamara kezében lenne.) És itt van a helyzet kulcsa. A költségvetési törvény ugyanis nemcsak azért jó így, mert elkülönítve szerepel benne az alternatív színházaknak adható pénz (ami persze sokkal kevesebb a szükségesnél), hanem azért is, mert a megszővegezése sokkal nagyobb lehetőségeket kínál, mint amennyit ma kihasználnak belőle. Vegyük megint elő a Krétakör példáját! Ez az (alternatív) ma-